
RECENZÍÓ

Kovács Enikő Hajnalka: Magyar Holokauszt 70

Babits Antal sorozatszerkesztő: *Magyar Holokauszt 70, veszteségek és felelősségek*, Logos kiadó, Budapest, 2014, terjedelem: 287 lap.

Örömmel teszek eleget kedves tanárom, Karasszon István professzor úr felkérésének, hogy erről a könyvről recenziót írjak. Hálásan forgattam a művet, hiszen szükség van az ilyesfajta megemlékezésekre. A téma fontos, szólnunk kell róla.

Ez a könyv az áldozatok emlékének akar tisztelettel adózni, visszagondolni mindazokra a borzalmakra, amelyek több mint hetven évvel ezelőtt történtek. Egy olyan tanulmánykötetet tartunk a kezünkben, amely tudományos igénnyel jött létre, azonban a nagyközönségnek szól, hiszen bárki bátran forgathatja. A kötet egységét a téma adja, hiszen a legkülönfélébb szerzők (rabbi, bibliakutató, újságíró, akadémikus, stb.) a legkülönfélébb szemszögből közelítik meg a kérdést. A kötet szerzői: David Harris, Schweitzer József, Schőner Alfréd, Karasszon István, Tibori Szabó Zoltán, L. Juhász Ilona, Dévavári Zoltán, Karády Viktor, Háberman Zoltán, Szita Szabolcs, Oláh János, Nyirkos Tamás, Hidvégi Máté. A kerek évforduló kapcsán újból az érdeklődés középpontjába került a Holokauszt- és a közösségi emlékezet problematikája. Ennyi év távlatában a tanú nemzedéket felváltja az utód generáció, így joggal merülhet fel az emlékezés hagyományozódásának kérdése. A kollektív emlékezet és a történetírás dilemmája jelen van a mindennapokban, és sokszor éles ellentétbe kerülnek egymással, így a közelmúlt oly meghatározó történelmi eseményei, mint például a *Soá*, folyamatosan a társadalmi diskurzus keresztttúzában állnak. Ez a kötet nem kívánja sem megoldani, sem feloldani ezeket a dilemmákat, pusztán új szempontokból igyekszik megközelíteni a kollektív emlékezet jól ismert történeteit.

A művet David Harris, az Amerikai Zsidó Bizottság (AJC) ügyvezető igazgatójának optimista hangvételű előszava vezeti be. Az epilógus pedig Hidvégi Máté akadémikus tollából való, aki amolyan katalógust készített a genocídiumot megjósoló próféciákból: *Akik előre látták a holokausztot* címmel. A kötetben a tanulmányok az alábbi témakörök szerint oszlanak fel: *Rabbi és rabbik véleménye, Keresztyén megközelítés, Erdély, Felvidék, Újvidék – veszteségek és felelősségek, Diaszpóra megközelítés, Zsidók és nem zsidók*.

A tanulmánykötet találóan indít Schweitzer József cikkével: „*Istenhit Auschwitz után*”. Mai napig a legtöbbben azt a kérdés teszik fel: „*hol volt ekkor Isten?*” A szerző a zsidó teológiai hagyomány felől tekint át az istenhit Auschwitz utáni problematikáját. Ahogy ő fogalmaz: „*a zsidó teológia laboratóriuma a zsidó történelem*”, azonban a holokauszt borzalmai rendkívül nehéz helyzet elé állítja a teológiai és a vallási kutatást, hiszen ez a kor lett a zsidóság hitének legnagyobb próbatétele. Auschwitz után, 1951-ben Martin Buber vetette fel elsőként Auschwitz teológiai feldolgozásának az ötletét. Buber magyarázatának lényege az, hogy Isten magát kinyilatkoztatja, de ugyanakkor Ő a magát elrejtő, rejtőzködő Isten is. Nehezen megválaszolható kérdés az, hogy noha Isten jellegzetes karaktere a jóság, miért engedhette meg mégis Auschwitz történéseit. Hogyan lehet nekünk mindezek után Istenről beszélnünk? Miért engedte meg Isten azt, hogy mindez megtörténjen? Erre a kérdésre a legtöbb kutató azt a választ adja: Isten távollétében is jelen van a világban! A babiloni fogság idején is hasonló szakadás, majd szabadulás következett be. Jól illusztrálja ezt a helyzetet a következő igever: „*bizony Te rejtőzködő Isten vagy Izraelnek Istene, Szabadító*” (Ézs 45,15). Nincs más út, mint várni a rejtőző Isten újra megjelenését. A szerző Heschelt idézi, aki Jób példáján keresztül magyarázza meg az emberi szenvedés és az isteni igazságosság közötti feszültséget, ugyanis az ember számára az egyetlen kiút, hogy nem hagyja magát legyőzteni a végső kétségbeeséstől, hanem a jóbi magatartást választja: hűséges marad Istenéhez. Vagy fel kell adnunk az Isten hitet, vagy elhisszük azt, hogy Isten a borzalmak közepette is ott van és újabb kinyilatkoztatást adott a zsidóságnak élete folytatására, egy borzalmaktól mentes új ország felépítésére. A zsidóság története

végső soron az újjászületésről szól, bármilyen emberpróbálóak is a jelen kihívásai, a történelem már bebizonyította: minden akadály leküzdhető.

Schőner Alfréd, *„Eufemizmus a Duna-parti emlékműveken?”* című tanulmánya a Budapesten található holokauszt emlékműveket veszi számba. Egy érdekes kérdést vet fel a szerző, ugyanis egyik emlékművön sem olvasható a zsidó szó, holott ezek az áldozatok mind zsidók voltak. A zsidó megnevezés helyett áldozatok, magyarok, mártírok és üldözöttek kifejezések szerepelnek. Ezek ugyan mind megfelelnek a valóságnak, azonban joggal merülhet fel a kérdés: miért ezt a megoldást választották a szoborállítók. A zsidó szó megbélyegző, szégyellni való kategória lett – állítja a szerző, amely szerinte a Rákosi-Kádár korszak holokauszt emlékezet-politikájára vezethető vissza, amikor is zsidótlanítani akarták az emlékezést.

Karasszon István *„Magatartásformák a magyar holokauszt történetében”* címmel Eszter könyvének tanulságáról ír, hiszen ezt a bibliai szöveget a zsidóellenes megnyilvánulások egyik dokumentumának tartják. Eszter könyvének fő mondanivalója az erkölcsi tanítás, amely eligazítást akar adni az idegenben élő zsidók számára, hogy mi a helyes magatartás, amit egy diaszpórában élő zsidó embernek tanúsítania kell. A szerző ismerteti a biblia könyvével kapcsolatos legújabb filológiai és teológiai kutatási eredményeket, majd részletesen elemzi annak irodalmi motívumait. Karasszon István többek között a bosszúállás motívumát emeli ki, amely komoly fejtörést okoz a bibliakutatók számára, hiszen a Héber Biblia világképétől idegen az ilyesfajta magatartás.

Háberman Zoltán *„Mint birkák a vágóhídra?” Baloldali ellenállás a Holokauszt idején* című tanulmányában mintha Karasszon István írására reflektálna, hiszen Eszter könyvéhez hasonlóan a nehéz időben való helytállásnak szenteli írását. Miért nem álltak ellen a zsidók? – teszik fel sokan a kérdést. A szerző szerint ez egy makacs mítosz, egy hamis narratíva az extrém normakövetésről, amely a zsidók körében is jelen van. Háberman Zoltán ezzel a tévedéssel kíván leszámolni tanulmányában. Nem igaz, sőt kifejezetten antiszemita állítás az, miszerint mentek, mint birkák a vágóhídra. A zsidók jogtisztelő magatartást

folytattak, ezért tűnhet ellenállás hiányának a magatartásuk. Volt ellenállás Magyarországon, ellenálltak amennyire lehetett. Nyilvánvalóan a téma túlmutat egy rövid írás keretein, ezért a kötetben található tanulmányban pusztán néhány gondolatot bont ki: „*Céлом, hogy a kommunista diktatúra által lefoglalt és eltorzított emlékezetet visszaszerezzük, és méltó helyre kerüljön az ellenállók emléke... Hangsúlyozni szeretném a baloldali-kommunista ellenállás fontosságát és beemelését a Holokauszt emlékezetébe.*” Háberman Zoltán saját családjának történetén keresztül vizsgálja és mutatja be a zsidó ellenállást.

Tibori Szabó Zoltán a holokauszt észak-erdélyi zsidó gyermekáldozatairól ír, ami talán mindennél jobban megrázó. Döbbenetes, ami a kisgyermekkel történt: tehetetlen gyermekek kínzása, bántása, éheztetése, sanyargatása és halomra ölése. Szita Szabolcs történész *A visszatérés küzdelmei 1945-ben az ausztriai magyar deportáltak példáján* címmel szerepel a kötetben. A mauthauseni tábor felszabadulása után nyolcszáz magyar zsidó túlélő menekült meg, az ő sorsukat elemzi a tanulmány. Oláh János, egyetemi tanár *Egy tudós folklorista rabbiról ki áldozattá lett (Pfeiffer Ignác: 1881/Ács – 1945/Dachau)* címmel ismerteti a néprajzkutató személyes és tudományos életútját. Pfeiffer Ignác tudományos munkásságának fókuszában a zsidó vallási szokások álltak, ezen a területen írta meg kutatási eredményeit, amelyek ma alapműnek számítanak, és ő maga is a Holokauszt áldozatává vált. Hídvégi Máté egy olyan kérdéskört tárgyal, ami talán mindannyiunk fejében valószínűleg megfordult már, mégpedig az, hogy nem volt senki, aki idejében felismerte volna, hogy mi készül? Volt-e valaki, aki figyelmeztette volna az embereket, hogy meneküljenek, amíg lehet? Voltak-e olyanok, akik előre látták a holokausztot? Ez az első ilyen gyűjtemény, ahol olyan információt olvashatunk, hogy igenis voltak, akik előre látták a *Sóát!* Például Herzl Tivadar többször megjövendölte a holokausztot, amikor kijelentette, hogy az európai zsidók sorsa rosszra fordul, és ez elvezet a lemészárlásukig.

A társadalmi önelképzelés összefügg az emlékezéssel. Ha arra a kérdésre akarunk választ adni, hogy kik vagyunk, honnan jöttünk és merre tartunk, akkor szükséges újra és újra gondolkodnunk a történeteinken, a történelmünkön. Ugyanakkor azt látjuk a mai magyar köz-

életben, a társadalmi diskurzusban, hogy mintha nem lenne egy közös múlttudat, és a megközelítésekben sincs egyetértés.

A tragédia feledhetetlen több mint hetven év távlatából is. De vajon lehet-e egyáltalán feledni? Auschwitz után még mindig kérdőre vonják az emlékezet jogosságát, hiszen vannak, akik szerint nem is volt annyi áldozat, akik homályosítják, vagy kisebbítik és vannak, akik egyenesen tagadják a holokausztot. De hogyan lehet a valóságot, a bizonyítékokat, a leírt adatokat tagadni? Hiszen vannak túlélők, akik testükön még mindig hordozzák a kitörölhetetlen, bevésett jelet - ezt hogyan lehet tovább magyarázni? A holokauszt egy olyan trauma, amely túlmegy minden emberi értelmén és felfogóképességen. A zsidóság mindig emlékezik és emlékeztet! Ezért fontos emlékezetben tartani a történeteket, ezért fontos ez az emlékkötet is!

A tanulmánykötetet új szempontokat figyelembe vevő átgondolás jellemzi, könnyen olvasható, külleme egyszerű, letisztult. Szerzői bátran nyúlnak kevésbé vizsgált témákhoz, amelyek – ha finoman is – de tabukat feszegetnek. Bár a felvetett témák igen nagy területet fednek le, az érdeklődő olvasó a bőséges lábjegyzetnek köszönhetően könnyen találhat magának további olvasnivalót, ha egy-egy téma jobban felkeltette az érdeklődését. Szívesen ajánlom minden érdeklődőnek a holokauszt tanulmányozásához, kiválóan használható felsőoktatási tankönyvként is.